

DOI: 10.7596/taksad.v7i1.1346

Citation: Çağnan, Ç. (2018). Güney Lefkoşa'da Osmanlı Dönemi Camileri. Journal of History Culture and Art Research, 7(1), 542-552. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1346>

Güney Lefkoşa'da Osmanlı Dönemi Camileri

Ottoman Period Mosques in South Nicosia

Çiğdem Çağnan¹

ABSTRACT

Cyprus, the third largest island in Mediterranean has passed different types of civilization periods. The most significant periods reflecting the architectural and historical characteristics in the island are; until XVIth century under the influence of Latin Civilizations, later on Ottoman (1571-1878), British (1878-1960) and Modern (1960-present) periods. Due to its strategic position in Mediterranean, different cultures from east and west are combined in its heritage. The Turks came to Cyprus in 1571 when the Island was conquered by Ottomans. After this date, the Ottomans began to build their culture they brought with them in Cyprus. All the necessary administrative, religious and public institutions for the administration of the island were established. The monumental buildings indicating Ottomans administrative, educational and social configuration in architecture like mosques, baths, inns, mills, aqueducts, educational institutions, commercial places were built and their continuity with the *waqfs* (foundations) tradition was ensured. In 1974, a bi-regional settlement policy has been followed on the Island. The northern part settled by the Turkish Cypriots, the southern part settled by the Greek Cypriots and Nicosia became a divided capital city. In this study, the four mosques Omerieh, Bairakdar, Arablar and Tahtakale (Taht-El Kale) from Ottoman Period in South Nicosia are investigated. In the study firstly the archives of *awqaf* (*vaqf*) and literature were searched and historical information about the buildings were collected. Afterwards, the buildings were observed on site and their current conditions were analyzed. The study was made with the aim of documenting the current structural and functional conditions of these mosques which each one is a part of tangible cultural heritage.

Keywords: South Nicosia, Ottoman Period, Mosques, Cultural heritage.

¹ Yakın Doğu Üniversitesi, Cyprus. E-mail: cigdem.cagnan@neu.edu.tr

ÖZ

Akdeniz'de üçüncü büyük ada olan Kıbrıs, farklı uygarlık dönemleri geçirmiştir. Adaya mimari ve tarihi özelliklerini yansıtan en belirgin dönemler; XVI. yüzyıla kadar Latin Uygarlıkları'nın etkisinde daha sonra Osmanlı (1571-1878), İngiliz (1878-1960) ve Modern (1960-günümüz) dönemleridir. Akdeniz'deki stratejik konumu nedeniyle kültür mirası, doğudan ve batıdan değişik kültürleri kapsamaktadır. Türkler Kıbrıs'a 1571'de adanın Osmanlılar tarafından fethi ile birlikte gelmiştir. Bu tarihten sonra Osmanlılar, beraberlerinde getirdikleri kültürü Kıbrıs'ta da inşa etmeye başlamışlardır. Adanın yönetimi için gereksinim duyulan idari, dini ve kamu ile ilgili kurumlar kurulmuştur. Camiler, hamamlar, hanlar, değirmenler, su kemerleri, eğitim kurumları ve ticaret yerleri gibi Osmanlı'nın yönetim, eğitim ve sosyal yapılanmasının mimari alanda göstergeleri olan anıtsal yapılar inşa edilerek, vakıf (evkaf) geleneği ile devamlılıkları sağlanmıştır. 1974'ten itibaren adada iki bölgeli bir yerleşim politikası izlenmiştir. Adanın kuzey bölgesi, Kıbrıslı Türklerin yerleştiği, güney bölgesi ise Kıbrıslı Rumların yerleştiği bölgeler olarak ayrılarak, Lefkoşa bölünmüş bir başkent haline gelmiştir. Bu çalışmada, Güney Lefkoşa'da Osmanlı Dönemi'nden kalan dört yapı olan Ömeriye, Bayraktar, Araplar ve Tahtakale (Taht-El Kale) camileri incelenmiştir. Çalışmada öncelikle evkaf (vakıf) arşivleri ve literatür taraması yapılarak, yapıların tarihçeleri ile ilgili bilgi toplanmıştır. Daha sonra yapıların yerinde inceleme yapılarak, güncel durumları analiz edilmiştir. Çalışma, taşınmaz birer kültür mirası olan bu camilerin günümüzdeki yapısal ve işlevsel durumlarının ortaya konması amacı ile yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güney Lefkoşa, Osmanlı Dönemi, Camiler, Kültür mirası.

GİRİŞ

Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'de üçüncü büyük ada olan Kıbrıs, 1571 yılında fetih edilerek Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Coğrafi konumu nedeni ile tarih boyunca farklı medeniyet dönemleri geçiren ada, 1570-1571 yılından başlayarak Osmanlı Türk Kültürünü yaşamaya başlamıştır. Fetihten sonra 'Beylerbeyilik' sistemi ile yönetilmeye başlanmış, Lefkoşa merkez haline getirilerek Baf, Mağusa ve Girne sancakları oluşturulmuştur. Anadolu'dan Tarsus, İçel (Silifke), Alâiye (Alanya), Zülkadriye ve Sis (Kozan) sancakları adanın gelişmesi ve savunmanın güçlenmesi adına Kıbrıs'a bağlanmıştır (TC Başbakanlık, 2000). Fethin ardından adadan ayrılan Kıbrıs Fatihî Lala Mustafa Paşa'nın adada kalan asker sayısı ve defterdar, kadı gibi devlet memurları Kıbrıs'ın ilk yerleşimci Türkleri olmuştur. 1572 yılı arşiv kayıtlarında, Kıbrıs'ta bulunan toplam 905 köyün 76 tanesinin boş olduğu belirtilmektedir. Savaş sonrası boşalan köylerin doldurulması, nüfusun artırılarak üretim ve yapılanma faaliyetlerine yeniden başlanması amacıyla Anadolu'dan göçmenlerin getirilip adaya yerleştirilmesi yoluna gidilmiştir (Bağışkan, 2005:3). Kıbrıs'a başlatılan iskân politikası 21 Eylül 1572 (13 cemaziyel-evvel 980) tarihli hükümlerle yürürlüğe girmiştir (Bağışkan, 2005:3). Orta ve Güney Anadolu'dan, Konya, Karaman, Zülkadriye, Kayseri, Ürgüp, İçel, Alaiye, Darende ve Manavgat bölgelerinden her on aileden birisinin Kıbrıs'a nakli emrediliyordu (Gazioğlu, 2000:102-103); (Mühimme Defteri No. XIX:334-335). Adaya yerleştirilen nüfusun ibadet amaçları için cami ve mescitler, içme suyu sağlamak için çeşmeler, kuyular, su kemerleri, eğitim amaçlı olarak medrese ve kütüphaneler, çarşı, bedesten, han ve hamamlar sosyal alanda yapılan girişimler neticesinde vakıf geleneği ile inşa edilmiştir. Adanın ilk vakıf örnekleri arasında dönemin padişahı Sultan II. Selim Han ve Kıbrıs Fatihî olarak isimlendirilen Lala Mustafa Paşa vakıfları yer almaktadır. Osmanlı Devleti fethedilen yeni coğrafyalara kültürünü yaymak için mimari alanda yapılanma ve sanat eserleri inşa etmiştir. 1571 yılında adanın Osmanlıların idaresine girmesinin hemen ardından İslam geleneklerine göre mevcut bazı kilise ve katedrallerde düzenlemeler yapılarak camiye dönüştürülmüştür (TC Başbakanlık, 2000:24). Özellikle Lefkoşa kenti merkezinde olan St Sophia Katedrali bunun en önemli örneğidir. İlerleyen zamanlarda toplumun ihtiyaçlarına göre sivil ve dini mimariye örnek oluşturacak yapılar inşa edilmiştir (Atun, 1999:350).

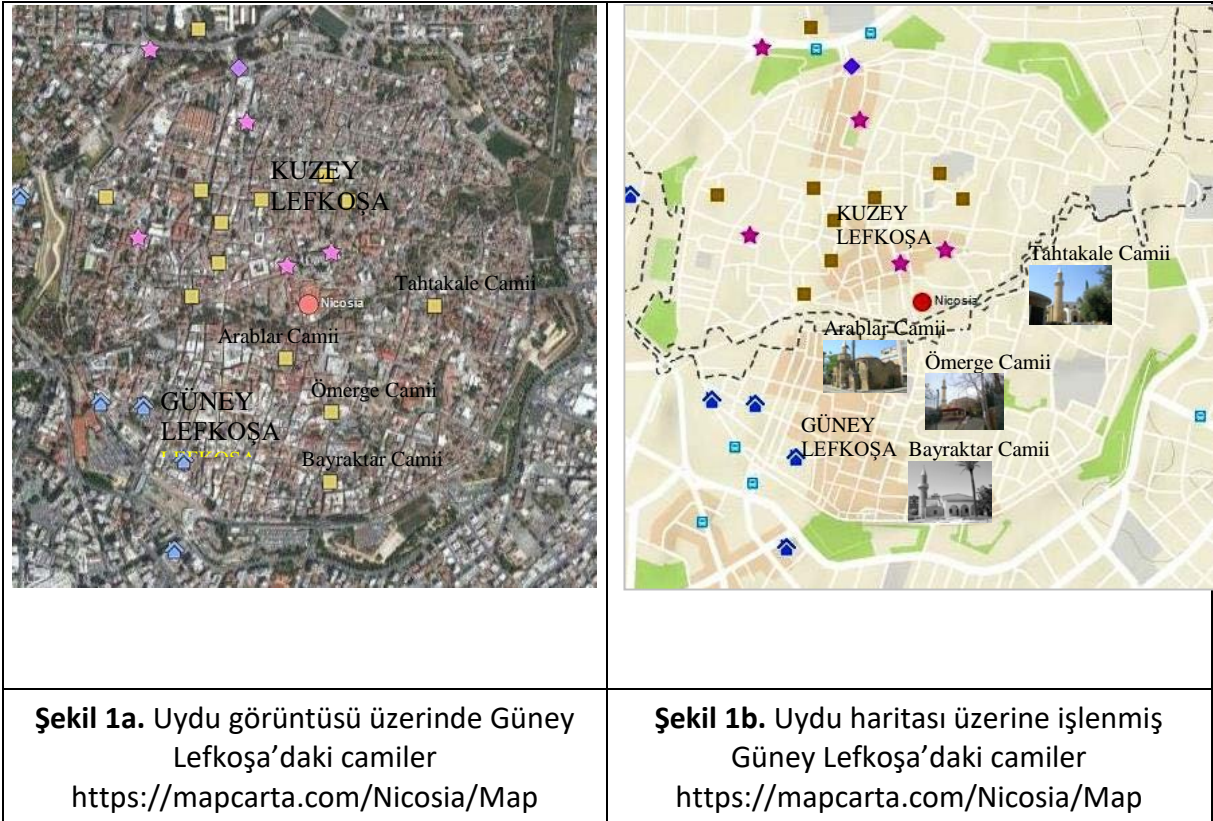
Adanın 1878 yılında İngiltere'nin yönetimine girmesi ile Osmanlı hakimiyetinden uzaklaşmaya başlanmış ve 1914 yılında tamamen İngiltere'nin egemenliği altına girmiştir (Gürkan, 2006:75).

Osmanlı Dönemi'nden önce de başkent olan Lefkoşa, çevresi surlar ile çevrili bir kenttir. Tarih boyunca geçirmiş olduğu dönemlerin etkisiyle mimari dokusunda oluşan çeşitliliğin yanında, dar ve labirent benzeri Ortaçağ andıran sokaklar izlenmektedir. Kimi bölgelerde tümüyle Osmanlı mimarisini yansıtan sokaklar izlense de aralarında önceki dönemlere ait Latin uygarlıklarının eserleri halen bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında, Şekil 1.1a ve Şekil 1.1b'de görüldüğü gibi, bölünmüş bir başkent olan Lefkoşa'nın Rum yönetimindeki Güneyinde bulunan dört Osmanlı Dönemi yapısı irdelenmiştir. Bu yapılar, dönemin önemli camileri olan Ömeriye, Bayraktar, Araplar ve Tahtakale (Taht-El Kale) camileridir (Turkan, 2016:480). Önceleri kilise olan bu yapılardan iki tanesine Osmanlı Döneminde düzenlemeler ve eklemeler yapılarak camiye dönüştürülmüştür. Osmanlı etkisiyle değişen bu iki yapı, Ömeriye ve Araplar Camileridir.

Bayraktar ve Tahtakale Camileri ise Osmanlılar tarafından cami amaçlı inşa edilmiş yapılardır. İncelenen bu dört yapı 1958-1960 yıllarına kadar Kıbrıs Türk Toplumunu tarafından ibadet amaçları için kullanılan önemli birer taşınmaz kültür varlığıdır ve korunması gerekmektedir. Taşıdıkları bu önem nedeniyle çalışma kapsamına alınmışlardır.

Çalışma, iki toplum arasında var olan siyasi anlaşmazlık nedeniyle bu eserlerin zaman içerisinde korunamamaları, zarar görebileceği olasılığı göz önüne alınarak belgelenmeleri ve tanıtılmaları amacıyla yapılmıştır.

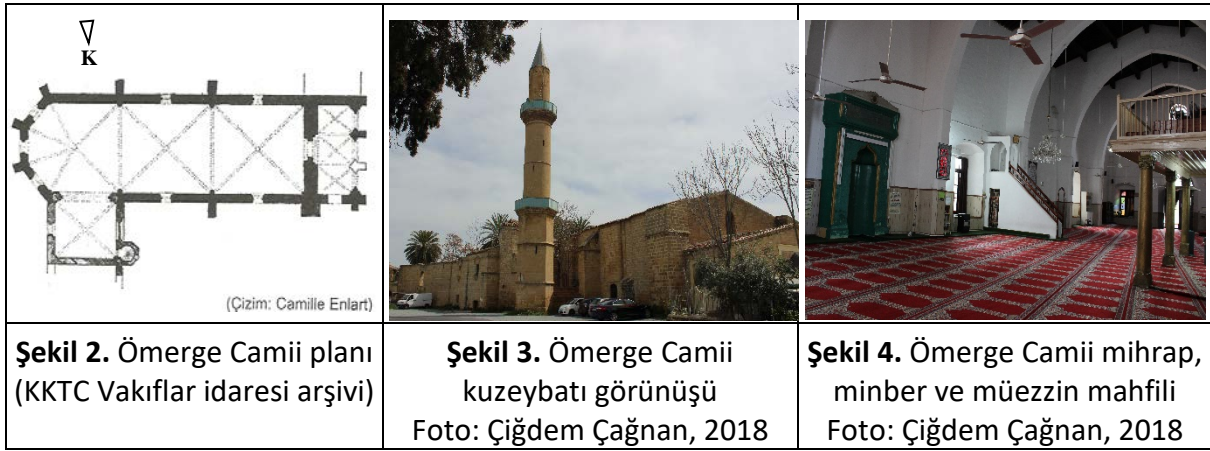

- Ömerge (Ömeriye) Camisi

Ömerge camisi 1571 yılında camiye dönüştürülerek ibadete açılan gotik bir kilisedir. Güney Lefkoşa'da, Ömerge Mahallesinde bulunan cami Evkaf-ı Humayun Vakfı ismi ile Lala Mustafa Paşa Vakfına aittir (Atay, 2010:34). Lefkoşa'nın Türkler tarafından fethinden hemen sonra ilk namazın bu camide kılınmış olduğu anlatılmaktadır (Bağışkan, 2005:92). Yapı Ortaçağa ait gotik tarzda inşa edilmiş, Augustinian Kilisesi olup,

Azize Mary (Sainte Marie des Augustins-Augustinian Church Of St Mary) isminde 1395 yılında inşa edilmiştir (Hikmetağalar, 1996:291), (Anonim, 1978:10).

Mimari planı doğu-batı yönde uzanan enine ve dikdörtgen olup düzgün kesme yerel kumtaşından (sarı taş) inşa edilmiştir (Şekil 2). Çatı örtüsünün gerçek hali tonoz olmakla beraber, günümüzde tonozlar kaldırılarak, kuzey-güney yönündeki eşit aralıklı yedi adet kemer ile taşınan üzeri kiremit kaplı, ahşap beşik çatı ile örtülüdür. Gotik tarzda görülen karakteristik özellikte dış duvarları payandalar ile desteklenmektedir. Camiye dönüştürüldükten sonra kilisenin batı cephesinde üç ve yan cephelerinde tek kemerli olan revaklı kısım, son cemaat yeri ve cami girişi olarak kullanılmıştır (Association of Cypriot Archaeologists, 1991:18-19). Cami harimine kuzey batıdan girilerek üst kata çıkılmaktadır. Harim girişinin yanında ince ve uzun iki şerefeli minare bulunmaktadır. Minareye harimin kuzeybatısındaki bir kapıdan çıkılmaktadır. Minare gövdesinin alt kısmı beş köşeli, üst kısmı ise silindirik olup, ilk şerefesi alışılmadık bir biçimde kaideye oldukça yakındır (Şekil 3).

Cami harimine giriş Ortaçağa ait kemerli Lüzinyan kapısından sağlanmaktadır. Kuzey duvarında sütunların üzerinde müezzin mahfili, mihrap ile minber de güney duvarında (kıble cihheti) yer almaktadır (Şekil 4). Müezzin mahfili altın yaldız boyalı üç adet taş sütun üzerine oturan, ahşap döşemedir. Sütunların başlıkları çiçek motifli kabartmalarla süslenmiştir.

Taştan yapılmış mihrap yeşil boyalıdır. Sade olan nişin ve sivri kemerli köşeliğin çevresi altın yaldız boyalıdır. Üzerinde yazıları olan çerçevesi alınlığın üzerindeki taş, üçgen şeklinde olup ortasında çiçek motifli bir kabartması bulunmaktadır.

Minber dokuz basamaklı, beyaz boyalıdır. Kapı ve köşk kemerli, geçit demir parmaklıklıdır. Merdiven korkuluklarının üst bölümü ahşap parmaklıklı, köşk korkulukları dolu olup beyaz boyalıdır. Binanın kapıları ahşaptır. Pencereleler, Gotik mimari üslup taş oymalı ve gül pencerelerinin yanında Osmanlı döneminde binaya eklenen ahşap kanatlı ve demir parmaklıklı tiptedir.

Caminin dış cephesi ve çevresi Avrupa Birliği tarafından finanse edilen, Partnership For Future (PFF) programı çerçevesinde restore edilmiştir. Günümüzde sürekli olarak ibadete açık olan Ömerge Camisi, Güney Lefkoşa'da bulunan müslüman topluluğu tarafından kullanılmaktadır.

- Bayraktar Camisi (Alemdar Gazi Camisi)

Lüzinyan döneminde (1192-1571) daha geniş burçlar ile çevrili olan Lefkoşa kentinin 12 mil olan kent surları ve binaları, Venedikliler tarafından şehir savunmasını güçlendirmek amacı ile yıktırılarak, 3 mil ve 11 burçtan oluşan surlar inşa edilmiştir (Atay, 2010:58). Lefkoşa'nın 9 Eylül 1570 yılında Osmanlı ordusu tarafından alınmasıyla Costanza burcuna Osmanlı sancağı diktiği sırada şehit olan Bayraktar, aynı yere gömülmüştür.

Çeşitli kaynaklarda Mustafa Ağa, Alemdar Kara Mustafa gibi isimlerle anılan şehit Bayraktar, hem gömülmüş olduğu burca, hem de türbesi yanına inşa edilen camiye ismini vermiştir. Bayraktar Camisinin kapısı üzerinde bulunan kitabesindeki anlatıma göre Sultan II. Mahmud döneminde, Abdullah Paşa tarafından 1820 yılında geniş çaplı tamir yaptırılarak yeniden düzenlendiği anlaşılmaktadır (Kıbrıs Vakıflar İdaresi Arşivi, 747), (Anonim, 1982:5), (Bağışkan, 2005:77).

Osmanlılar tarafından Kıbrıs'ta inşa edilen ilk cami olan Bayraktar Camisi kare planlı olup iki bölümden oluşmaktadır (Şekil 5). Kuzeybatı yönünde bulunan son cemaat yerinin önünde üç, iki yanında birer sivri kemerli olan açıklığı vardır. Cami harimine son cemaat yerindeki sivri kemerli kapıdan girilmektedir. Cami hariminin doğusunda iki kemerli açıklıkla ulaşılan ve ziyaret amaçlı olarak kullanılan bir mekân bulunmaktadır. Üzeri kubbe ile örtülü olan türbe bu mekânın kuzeydoğusunda yer almakta ve mekâna açılan bir penceresi bulunmaktadır. Türbeye bitişik olan minaresi tek şerefeli olup, gövdesi kısa ve kalındır. Sade bir mimariye sahip olan cami, üç kemer ile taşınan üzeri kiremit kaplamalı ahşap çatı ile örtülüdür. Duvarlarında yapı malzemesi olarak kumtaşı kullanılmış, kireç harcı ile sıvanarak beyaz badana yapılmıştır (Şekil 6).

Mihrap ile minber cami harimine girişin karşısında, güney duvarında yer almaktadır (Şekil 7). Taş duvara oyulmuş olan mihrabın sade nişi, beyaz badanalıdır. Kemerli köşelik ve alın ise yeşil boyalıdır. Tümüyle beyaz olan minberin köşk bölümü kemerlidir. Köşkün üzerinde altın renkli külah bulunmaktadır. Merdiven korkulukları ile köşk korkulukları dolu ve beyaz kireç badanalıdır. Binanın kapıları ahşaptır. Pencereleler ahşap camlı kanatlı, demir parmaklıklı ve dıştan sarı taş sövelidir.

1767 yılında camiye ziyaret eden Giovanni Mariti, çaminin çevresindeki mezarlıkta 1570 yılına ait şehitlerin gömülü olduğunu belirtmiştir. Mariti kayıtlarında bu mezarlığın kendisinin Kıbrıs'ta bulunduğu dönemde Kıbrıs Valisi Süleyman Paşa tarafından bahçeye dönüştürüldüğünü yazmaktadır (Mariti, 1909:42).

		
Şekil 5. Bayraktar Camii planı (Kıbrıs Vakıflar İdaresi fotoğraf arşivi)	Şekil 6. Bayraktar Camisi kuzeybatı görünüşü http://www.cyprustemples.com	Şekil 7. Bayraktar Camisi mihrap ve minberi http://www.cyprustemples.com

Lefkoşa kent surlarının güney bölümünde bulunan Costanza (Bayraktar) burcu üzerinde yer alan cami, 1963 yıllarında iki toplum arasında yaşanan savaştan zarar görerek minaresi yıkılmıştır. Şehit Bayraktarın türbesi de bombalama sonucu büyük ölçüde zarar görmüştür. Savaş sonrası birçok kez tamir edilen cami, 2003 yılında yeniden restore edilmiştir. Halen Güney Lefkoşa'daki Ömeriye Camisi ile birlikte ibadete açık olan ikinci camidir.

- Araplar Camisi

Lefkoşa kenti surları içerisinde bulunan Araplar Camisi Güney Lefkoşa Rum kesiminde kalan Faneromeni Kilisesesinin doğusunda Lefkonos Caddesi üzerinde bulunan küçük bir yapıdır. Güney Lefkoşa'daki dört camiden en küçüğü olan yapı, Osmanlı'ların Kıbrıs'ı hâkimiyetlerine almadan önce de var olan Stavros tou Missericou Kilisesine, islami inançlara uygun biçimde yapılan eklemeler ile Araplar Cami adıyla camiye dönüştürülmüştür (Jeffery, 1918:44,45). İngiliz Sömürge Dönemi'nin (1878-1960) ilk yıllarında, Mehmet Seid Camisi olarak isimlendirildiği de belirtilmektedir (Salvator, 1983:38).

Arşivlerdeki kayıtlı belgelerde, Milattan sonra XVI. yüzyılda 'Stavro tou Missericou' adı ile inşa edilmiş olan kilisenin tarihçesi hakkında farklı anlatımlar bulunmaktadır (Jeffery, 1918:44,45). Bir rivayete göre Kıbrıs'taki Mısır kökenli Hıristiyanların (Kıpti) Ortodokslardan ayırt edilebilmeleri için Latin hâkimiyeti döneminde yapılmış ve Mısırlılardan dolayı kiliseye "Stavro tou Missericou" (Mısırlıların İstavros Kilisesi) adı verilmiştir. Diğer bir rivayet ise Osmanlı devleti döneminde Kıbrıs'a köle olarak getirilen Mısırlı Araplara ait bir ibadet yeri olduğu, onlar tarafından ibadet amacıyla kullanıldığı ve bu nedenle kiliseye 'Araplar Camisi (Arab Cami)' adının verildiğidir (Jeffery, 1935:36), (Bağışkan, 2005:73).

Yapı 7.40m x 11.88m boyutlarında ve dikdörtgen planlıdır (Şekil.8). Düzgün kesme sarı taştan yapılmış olan yapının en belirgin mimari özelliği, Bizans Dönemi'ne ait kubbesinin haçvari bir plan tipi üzerine oturmasıdır. Dört kemerli orta sahinin iki yanında alçak birer yan sahin bulunmaktadır. Merkezi orta sahin, kenarlarında mazgal pencereleri olan sekizgen bir kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülüdür. Doğu duvarında içten yarım daire, dıştan beş kenarlı olan apsis bulunmaktadır. Dış duvarlar Gotik düzendeki istalaktit bezemeli payanda ayaklarla desteklenmektedir. Yapının bazı bölümlerinde Gotik ve Osmanlı mimarisi detaylarının olması, binanın çeşitli dönemlere ait eklemelerinin olduğunu göstermektedir. Yapılan eklemeler arasında küçük ve yüksek olmayan minaresi dikkat çekicidir. Yapının kuzeydoğu dış köşesine eklenen minyatür şeklindeki, yüksek olmayan külahlı minarenin gövdesi ile şerefesi sekiz köşelidir. Şerefe, minareye oranla daha büyük olup, gövdesi petek kısmına oranla daha geniştir. Taştan yapılmış olan şerefe korkulukları yüksektir. Şerefeye çıkan taş merdivenin basamakları caminin dışında bulunmaktadır (Şekil. 9).

Osmanlı Dönemi'nde kilise olan binanın güney ve batı yöndeki kapıları duvar örgüsü ile kapatılarak, girişin karşısındaki kible duvarına cami harimine doğru çıkıntılı olan taştan bir mihrap yapılmıştır. Sivri kemerli olan mihrabın üst başındaki yarım daire şeklindeki alınlığın ortasında kabartma bir rozet yer almaktadır. Batı duvarı bitişiğinde ahşaptan yapılmış yeşil renkli minber yer almaktadır (Şekil 10).

		
Şekil 8. Araplar camisi planı Çizim: Çiğdem Çağnan,2017	Şekil 9. Araplar camisi doğu görünüşü Foto: Çiğdem Çağnan, 2018	Şekil 10. Araplar camisi ahşap minberi ve taş mihrabı Foto: Çiğdem Çağnan, 2018

Jeffery, (1927) yapının camiye dönüştürülürken kuzey kapısının önüne eklenen son cemaat yerinin, 1927 yılında yapılan restorasyon çalışmaları ve çevre düzenlemeleri nedeni ile yıkıldığını belirtmektedir. Yapının taş işçiliği Klasik ve Rönesans stilini, haçvari planı ile kubbe örtüsü de Bizans dönemi stilini taklit etmektedir. Günümüzde ibadete açık olmayan Araplar Camisi boş durumda ve kullanılmamaktadır.

- Tahtakale (Taht-El Kale) Camisi

Tahtakale Camisi, Lefkoşa'nın fethinden 1963 yılına kadar küçük ve saf bir Türk mahallesi olan Tahtakale (halk dilinde Tahtagala) mahallesinde yer almaktadır. 1963 yılından itibaren Güney Lefkoşa Rum bölgesinde kalan cami, 1883 yılında İstanbul Evkaf'ı tarafından hazırlanıp Captain Seager tarafından yayınlanan Kıbrıs'taki Vakıf Malları raporunda adı 'Taht-ul Kale mahallesinde kâin Taht-ul Kale Camisi' olarak listelenmiştir (Seager, 1883:8), Hikmetağalar,1996:126).

Yapım tarihi XVI. yüzyıla dayandırılan cami ve yanında bulunan sıbyan mektebinin, XIX. yüzyıl başlarında Kıbrıs'ta muhassıl olarak bulunan Dergâh-ı Ali Kapıcı başlarından Kıbrıs muhassılı Seyyid Mehmet Ağa tarafından düzenlenerek yeniden inşa edildiği belirtilmektedir (Atay, 2010:58).

Bir platform üzerine düzgün kesme taştan yapılmış olan cami kare planlı olup, son cemaat yeri kuzeyde yer almaktadır. Son cemaat yerinin kuzey cephesinde üç, doğu ve batı cephelerinde birer yarım daire kemerli açıklığı bulunmaktadır (Şekil.11). Son cemaat yerinden, yukarısında kare şeklinde sağır bir niş bulunan basık kemerli ve çift kanatlı bir kapı ile cami harimine girilmektedir. Buradan kuzeydoğudaki ahşap bir merdivenle girişin üzerindeki ahşap kadınlar mahfiline çıkılmaktadır (Şekil.12). Cami harimi giriş kapısının iki yanında bulunan birer, doğu ve batı duvarlarında üstte ve altta üçer, güney duvarında üstte üç, altta dört pencere ile aydınlatılmaktadır. Caminin doğu ve batı dış duvarları üç dirsek, güney duvarı ise yarıya kadar bir dirsekle desteklenmiştir.

Güneydoğu duvarındaki taştan yapılmış minberin doğu yanında kemeri kırmızı tuğladan yapılmış olan mihrap yer almaktadır (Şekil 13). Mihrap, Osmanlı camilerinde olduğu gibi giriş kapısının tam karşısındadır.

Binanın ahşap çatısı güneydoğu-güneybatı yönünde uzanan üç kemerle desteklenmektedir. İç duvarlar kireç harçla sıvalı ve beyaz badanalı olup, zemin mermer kaplamadır. Pencereler dışta camlı kanat, içte ahşap kepenkli ve yeşil boyalıdır. Kapı ve pencerelerin etrafında dış duvarda kesme sarı taştan söveleri bulunmaktadır.

Caminin kuzeydoğu köşesindeki kalın gövdeye sahip tek şerefeli minaresi 1928 yılında gövdesinde bulunan çatlaklar sebebi ile yıktırılarak yeniden inşa edilmiştir (Bağışkan, 2005:102-103). Minareye cami hariminin kuzeydoğu köşesindeki kapıdan ulaşılmaktadır.

		
<p>Şekil 11. Tahtakale camisi kuzey görünüşü Foto: Çiğdem Çağnan, 2017</p>	<p>Şekil 12. Tahtakale camisi iç mekân, harim girişi ve harem (www.cyprustemples.com)</p>	<p>Şekil 13. Tahtakale camisi minberi ve mihrabı (www.cyprustemples.com)</p>

2003-2004 yıllarında cami ile yanındaki okul 'İki Toplumlu Gelişme Programı (Bicommunal Development Programme)' katkılarıyla restore edilmiştir. Günümüzde boş durumda olan cami kullanılmamaktadır.

- Değerlendirme

Çalışma kapsamında, Güney Lefkoşa'da bulunan Osmanlı Dönemi'ne ait Ömerge, Bayraktar, Tahtakale ve Araplar camilerinin yapısal ve güncel durumları incelenmiştir. Yapılan çalışmanın sonuç bilgileri, bir tablo halinde düzenlenerek verilmiştir (Tablo.1). Tabloda bu dört yapının vaziyet planı, genel yapısal durumları, yapı malzemesi ve iç mekan elemanları başlıkları altında bilgiler verilmektedir. Analiz tablosundan da anlaşıldığı gibi araştırma kapsamına alınan cami yapıları Osmanlı etkisiyle değişen ve Osmanlıdan sonra yapılan yapılar olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Bu yapıların karşılaştırılmalı analizi yapıldığı zaman, orijinal işlevi kilise olan Ömeriye ve Araplar Camileri yapısal detayları açısından benzerlik göstermektedirler. Bu benzerlikler taş malzeme kullanımında pencerelerde, sövelerde, sütun başlıklarındaki süslemelerde, dış cephe taş silmelerde ve çörtten detaylarında görülmektedir. Osmanlı tarafından yapılan Bayraktar ve Tahtakale Camileri, plan şeması olarak kare planlı, sade bir mimariye sahip cami tiplerindedir. Yerel sarı kumtaşı malzemeden yapılan bu iki cami, duvarlarının üstten belirli aralıklardaki kemerlerle bağlanması ve üzerlerinin beşik ahşap çatı ile örtülmesiyle oluşturulmuşlardır. Tahtakale ve Bayraktar Camilerinin sade iç mekanları, mihrap ve minber elemanlarının renk, biçim ve süslemeleri benzerlik göstermektedir. Mihrap, her iki camide de sade bir nişe sahip olup minber, beyaz alçı sıvalı ve dolu korkuluklu özelliindedir. Ahşaptan yapılmış kapı, pencere ve pencerelerin demir kafesleri yeşil renk boyalıdır. Ömeriye Camii doğramalarında bu üç camiden farklı olarak kahverengi kullanılmıştır.

İncelenen yapılardan Ömeriye ve Bayraktar Camileri günümüzde halen ibadet amaçlı olarak kullanılmaktadır. Diğer iki yapı olan Tahtakale ve Araplar Camileri boş durumda olup kullanılmamaktadırlar. Genel yapısal durumu çok iyi olarak değerlendirilen Ömeriye ve Tahtakale Camileridir. Bayraktar ve Araplar Camilerinin genel durumları ise iyi olarak değerlendirilmiştir.

Tablo1. Ömerge, Bayraktar, Tahtakale ve Araplar Camileri yapısal güncel durumlarının analizi

YAPI	YAPI MALZEMESİ ve GENEL DURUM	İÇ MEKAN YAPI ELEMANLARI						
		Pencereler:	Kapılar	Mihrap	Minber	Müezzin Mahfili		
ÖMERGE CAMİSİ Kullanımı: Cami 	Duvarlar: Sarı kumtaşı, içten kireç harçlı sıva + kireç badana Çatı: Ahşap mertekli Zemin: Mermer üzeri halı Bina (kütle): Korunmuş Strüktür: Çok iyi Çatı: Çok iyi Dış cephe: Çok iyi İç mekan: Çok iyi Dekorasyon: İyi Nem: Duvarlarda izlenmekte		Ahşap pencere				 Altın yıldız boyalı taş ayakların üzerinde ahşap, sütun başlıkları çiçek motifli kabartma	
			Taş oyma		Gotik, taş sivri kemer söveli, ahşap kapı	Taş, üzeri boya, alın üzerinde altın yazı, kabartma motifli taş, iyi durumda		Taş minber, beyaz boyalı, çok iyi durumda
			Gül pencere					

<p>BAYRAKTAR CAMİSİ Kullanımı: Cami</p> 	<p>Duvarlar:Sarı kumtaşı+kireç harçlı sıva+badana Çatı:Ahşap mertekli; türbe:kumtaşı kubbe Zemin:İç kireçtaşı; dış çakıl taşı Bina (kütle): Korunmuş Strüktür: Çok iyi Çatı: İyi Dış cephe: Çok iyi İç mekan: İyi Dekorasyon: İyi Nem:Bazı duvar tabanlarında izlenmekte</p>		<p>Ahşap camlı kanat, dıştan demir kafesli, taş söve</p>				<p>Yerden bir basamak yüksek, halı kaplama taş platform</p>
<p>TAHTAKALE CAMİSİ Kullanımı: Boş (Kullanılmıyor)</p> 	<p>Duvarlar:Sarı kumtaşı, kireç harçlı sıva+badana Çatı: Ahşap Zemin: Mermer Bina (kütle): Korunmuş Strüktür: Çok iyi Çatı: İyi Dış cephe: Çok iyi İç mekan: İyi Dekorasyon: İyi Nem: Bazı duvarlar tabanlarında izlenmekte</p>		<p>Ahşap kepenk, demir kafes, taş söve</p>				<p>Yerden bir basamak yüksek, halı kaplama taş platform</p>
<p>ARAPLAR CAMİSİ Kullanımı: Boş (Kullanılmıyor)</p> 	<p>Duvarlar:Sarı kumtaşı Çatı: Kumtaşı kubbe,tonoz Zemin: Kireçtaşı Bina (kütle): Korunmuş Strüktür: İyi Çatı: İyi Dış cephe: İyi İç mekan: Çok iyi Dekorasyon: İyi Nem: Gözlenmekte</p>		<p>Basık kemer, ahşap kepenk, demir kafes, taş söve</p>				<p>yok</p>

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1571 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethettiği Kıbrıs Adası'nda esasta Ortodoks Hristiyan mezheplerinin hâkim olduğu bir toplum yaşamaktaydı. Bizans İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak tanımlanan bu ada toplumunun hristiyanlığın yayılmasında büyük etkisinin olduğu var olan önemli dini yapılardan anlaşılmaktadır. Örneğin, Karpaz'daki Apostolos Andreas Manastırı, Mağusa'daki St. Barnabas Manastırı, Lefkoşa'daki St. Sophia Katedrali, St. Mary Augustinian Kilisesi (Ömeriye Camii) ve Mağusa'daki St. Nikolas Katedrali gibi büyük yapıtlar, gotik üslubunda yapılmış eserlerdir. Osmanlı devleti adayı fethettikten sonra adaya yerleştirdiği çoğunluğu Türkmenlerden oluşan halka, hayatlarını sürdürebilmeleri için ekip biçecek ve üretim yapabilecek topraklar vermiştir. Bu ekonomik yapıda toplumu ayakta tutacak dini inancın gelişmesi için öncelikle önemli mevcut kilise ve katedralleri camiye dönüştürmüşlerdir. Lefkoşadaki St. Sophia Katedrali camiye dönüştürülen katedrallerin ilk örneğidir. Yapılan imar hareketlerinde kendi gelenek, görenek ve mimari üslupları ile Ada'nın yerel malzemelerini kullanarak buldukları kentsel mekânlarda (mahalle) mütevazı çamiler inşa etmişlerdir. Yapılan çalışmada, Güney Lefkoşa'da bulunan Osmanlı Devleti'nin (1571-1878) Kıbrıs'ta yapmış olduğu imar faaliyetlerinden, Ömeriye

(Ömerge), Bayraktar, Araplar ve daha sonraki döneme ait olan Tahtakale (Taht-El Kale) camileri, evkaf (vakıf) arşivleri ile literatür taramasına dayalı olarak ve yerinde yapılan gözlemlerle incelenmiştir. Yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda bu yapıların tarihsel, fonksiyonel ve fiziksel güncel durumları ortaya konulmuş ve sonuçlar bir tablo (Tablo 1.) halinde analiz edilmiştir. Ömeriye ve Bayraktar camileri günümüzde halen ibadet amaçlı olarak kullanılmakta, Araplar ve Tahtakale camileri ise boş durumda olup, kullanılmamaktadırlar. Araştırma sonucunda, taşınmaz birer kültür mirası olan bu dört yapının korunup yaşatılabilmesi için büyük mali desteğe ihtiyaç olduğu da tespit edilmiştir. Çalışma bir envanter niteliğinde literatüre mal edilmesi amaçlanarak sonuçlandırılmıştır.

Kaynakça / References

Ahunbay, Z. (2004). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, İstanbul: YEM Yayın.

Anonim, (1978). Lefkoşa Şehri Müze ve Eski Eserleri, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Müzelerini ve Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayını.

Anonim, (1982). Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Lefkoşa: KTFD Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü Yayını.

Association of Cypriot Archaeologists (1991). Muslim Places of Worship in Cyprus.

Atay, K. (2010). Güney Kıbrıs'ta Türk Mührü Silinmeden, Ankara: Ertem Basım Yayın Dağıtım.

Atun, Hakkı (1999) "Kıbrıs'taki Osmanlı Mirası", *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslararası Bir Miras"*, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları. 349-354.

Bağışkan, T. (2005). Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk Eserleri, Lefkoşa: Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği.

Gazioglu, A. (2000). Kıbrıs'ta Türkler 1570-1878, 2. Baskı, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

Gürkan, H. M. (2006). Kıbrıs Tarihinden Sayfalar, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.

Hakeri, B. H. (2008). Kıbrıs'taki Tarihi Eserler, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı.

Hikmetağalar, H. (1996). Eski Lefkoşa'da Semtler ve Anılar, İstanbul: Marifet Yayınları.

Jeffery, G. (1918). A Description of the Historic Monuments of Cyprus, Nicosia: Cyprus Government Printing Office.

Jeffery, G. (1927). Report of the Curator of Ancient Monuments for the Year 1927, 31st December 1927, s.2.

Jeffery, G. (1935). The Mosques of Nicosia, Cyprus Monuments Historical & Architectural Buildings, New Illustrated Series No.7, Nicosia: Cyprus Government Printing Office.

Mariti, G. (1909). Travels in the Island of Cyprus: Cambridge, University Press

Salvator, A. L. (1983). Levkosia the Capital of Cyprus: London, Triglyph Ltd.

Seager, Capt. M. (1883). Reports on the Evcaf Properties, Cyprus.

TC Başbakanlık (2000). Osmanlı İdaresinde Kıbrıs: Ankara, Devlet Arşivleri Genel M¼d¼rl¼ę¼, Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı.

Turkan, Z. (2016), "Kıbrıs'ta Osmanlı D¼nemi'nden G¼n¼m¼ze T¼rk Mimarisi Eserleri", *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, October 2016, V: 6 I: 4, pp. 479-487.

Unesco (1972). Restoring Monuments: Historcal background, Preserving and Restoring Monuments and Historic Buildings: Paris. s.16, Ahunbay, Z. (2004). Tarihi evre Koruma ve Restorasyon, İstanbul: YEM Yayın'dan alınmıştır.

İnternet Kaynakları / Web Sources

<https://www.beautifulmosque.com/> [Eriřim tarihi: 18.03.2018]

<http://www.cyprustemples.com/muslimlist.asp?category=mosque> [Eriřim tarihi: 18.03.2018]

<http://www.cyprustemples.com/christianlist.asp?category=church> [Eriřim tarihi: 18.03.2018]

<https://mapcarta.com> [Eriřim tarihi 17/03/2018]

Arşiv Kaynakları / Other Sources

Kıbrıs Vakıflar İdaresi (KVİ) Arşivi, Defter no.747 s.325

Kıbrıs Vakıflar İdaresi Fotoğraf Arşivi

M¼himme Defteri No. XIX: 334-335